

i en el Fuero de Jaca, escrit en llenguatge mixt català-gascó en el S. XIII «et non es tengut de mostrar nin de apejar per *mugues*, quar tals locx non se poden en tal manera demostrar» (Tilander, l. c.). Sembla haver-hi una interessant variant *boco* en un altre passatge del citat doc. de Biescas de Tena de l'a. 1484, on sembla designar una espècie de fita distinta de la *buega* (Nav. Tomás, o. cit., 149.24), cf. *boka* en la nota 4, i *mogo* en la 5.

Hauria volgut documentació de Benasc, i vaig copiar-ne diversos testimonis en l'inèdit *Libro Lucero*, conservats en l'Arxiu municipal, però tots ells estan redactats en castellà i amb formes castellanitzades: «lega al Tozal alto de arriba, y assí como cortan las *buegas* del Mon y Exea, y baxa sierra, sierra, hasta --», a. 1446, i d'altres de semblants, amb la mateixa forma, en els anys 1531 i 1581: sobretot en aquest, és evident pel context que ja no és 'fita' sinó 'frontera, límit'. En català el mot no s'estén a tot el territori del català occidental, però probablement a tota la meitat Oest de l'àrea del dialecte des de l'alt curs català de l'Ebre fins a la carena pirinenca. Tirant al Sud ja no s'usa a la Palma d'Ebre, però ja vaig anotar-lo a Bovera, Almatret, la Granja d'Escarp, la Granadella. Juncosa, Margalef i el Cogul (1935-36), si bé sembla que ja no s'usa des dels Torms cap a l'E.: és a dir, molt del Segrià, l'Alt Ebre i part ponentina de les Garrigues; en tots aquests llocs és la partió del terme o límit, i no pas 'molló, fita', i sovint no es tracta ni tan sols del terme d'un ajuntament sinó d'un dels antics llogarets dependents d'un municipi (*la boga de Melons*, en el Cogul).

La paraula que ens interessa no se sent tant cap a Urgell ni fins en el terme municipal de Lleida, però té plena vitalitat a Alcarràs i Fraga; a Alcarràs es distingeix del terme principal la *boga* de Montagut, i parlen molt de llocs a la *bòga* de Torres o a la *bòga* de Fraga; a Fraga segueixo no sentint-lo com a sinònim de 'fita' sinó 'afrontació, límit', però el fet que generalment deien *les bògues* per 'la partió del terme' és indicatiu que en l'origen el mot havia designat 'els mollons' (1935, 1954). Segre amunt apunto *La Boga*, a la Sentiu de Sió, partida que toca amb Camarasa (1964); a l'Urgellet ja, *Serrat de la Boga* a la «rodària» del terme, a Guils del Cantó (1958); i des d'allí cap a l'E., en aquell muntanyam aspre i ininterromput, s'estén fins al bell començament del català oriental: *Serrat de la bòga* entre Odèn i Canalda; i amb plena vida com a apellatiu fins a Gósol «l'afrontació travessa la *bòga*» m'expliquen d'una llinda que passa el termenal dels pobles (1964). D'altra banda, cap al Nord-oest el mot s'estén ben viu per tota la zona pirinenca, p. ex. a Espés de Ribagorça, a Roda, on també es nota l'ús en plural constant: «esta font baixa per les belles *bogas*» o sigui un rierol que va seguint el límit dels termes i, en canvi a Urmella (vall de Benasc), em descriviren un camí explicant que *puya* per *la boga* (1965).

En el Pallars Sobirà la vitalitat discrepa segons les rodalies: car a la de Sort, Rialb i vall d'Assua diuen

més *la trencada* o bé *la trenca*, i amb caràcter verbal usen el verb *trenca*, però allí mateix n'hi ha derivats i compostos, com *Posabogà(r)* (< PAUSA-) en el terme de Caregue, partida que és a la ratlla d'Escart (cf. per a la formació, *Montcardà(r)*, en el mateix terme). Però més al Nord tornem al territori de vitalitat màxima, amb Espot: «al capdamunt de la *boga* de Llessui hi ha la Mainera»; tant a Borén com a Sorpe em situen indrets a *la boga* entre els dos pobles (1958). En fi, a la punta Nord-oest del nostre domini lingüístic el mot conserva, ben viu encara, el sentit primitiu de 'pedra que serveix de fita'. A Giró (Monesma, ribag.) m'assenyalaren una pedra dient: «allí hi ha una *bòga*» (1957); i a les Pauls existeix una muntanya molt coneguda amb el nom de *Las Tres Bogas* (veg. el mapa Schrader).

Per molt viu que sigui en català, els centres de vitalitat principal del mot i les seves variants són a Basconia, i tant o més encara a l'Alt Aragó. En aragonès és també usat fins molt al Sud, almenys a la franja oriental, p. ex. fins a Casp (*güega*, BDC xxiv, 162). Però enlloc tant com a la zona pirinenca i pre-pirinenca; i allí, per igual en tota l'amplada, des de Benasc fins al límit basc i des de la ratlla de França fins bastant al Sud d'Osca: *las Cuatro Huegas* és un turó de 441 alt. entre Candanos, Peñalba, Ballobar i Ontiñena. Les meves enquestes sistemàtiques, poble per poble, per al recull complet de la toponímia, em permetien precisar fins als últims detalls l'àrea de les diverses variants de forma i de sentit. Fora d'Alins de Llitera, de la Vall de Benasc i d'algun poble de límit, intermedi entre aquests, fronterer del català, en els quals se sent encara la forma acatalanada *bòga*, la variant diftongada *buega* comença ja a la Ribagorça aragonesa¹ i s'estén per tot el Sobrarbe, no sols fins a la vall de Broto sinó també a la vall de Tena i fins a Jaca.² *Buga* (en part reduït a *búa*) és la forma de l'extrem NO., pròpia sobretot d'Ansó, Echo i alguns pobles veïns al S. i SE., com Arguail i Espuëndolas.

Entremig domina *muga*, forma igual a la basca, si bé separada geogràficament del mot basc³ pel *buga* de les valls aragoneses de l'extrem Oest; sembla haver-hi hagut lluita de prestigi entre la primera forma i l'última, de resultes de la qual hi ha pobles intermedis on avui semblen arrelats conjuntament *buega* i *muga*, i fins algun d'occidental on es troben alhora aquesta i *buga* o totes tres.⁴ La dualitat *buega* ~ *muga* es prolonga cap al Sud en el muntanyam pre-pirinenca, car a la Sierra de Guara hi ha *buega* a Bolea però ja *muga* a Aineto (Kuhn, l. c.); no obstant, l'àrea del *buega* oriental, des de Jaca es prolonga aigües avall de l'Aragó almenys fins a Embún (Kuhn). En tot això, però, cal tenir molt en compte l'existència de corrents més o menys literaris d'influència d'una *kovný* alt-aragonesa, que avui més aviat sembla afavorir *muga*, però que en èpoques anteriors, en què el poble aragonès no s'havia agemolit tant com avui, devia afavorir la forma més general, i més típicament aragonesa, *buega*. Car en la Concòrdia de pasturatges que es firmà entre les valls d'Echo i Ansó l'any 1604, i